

GLEDALIŠKI LIST

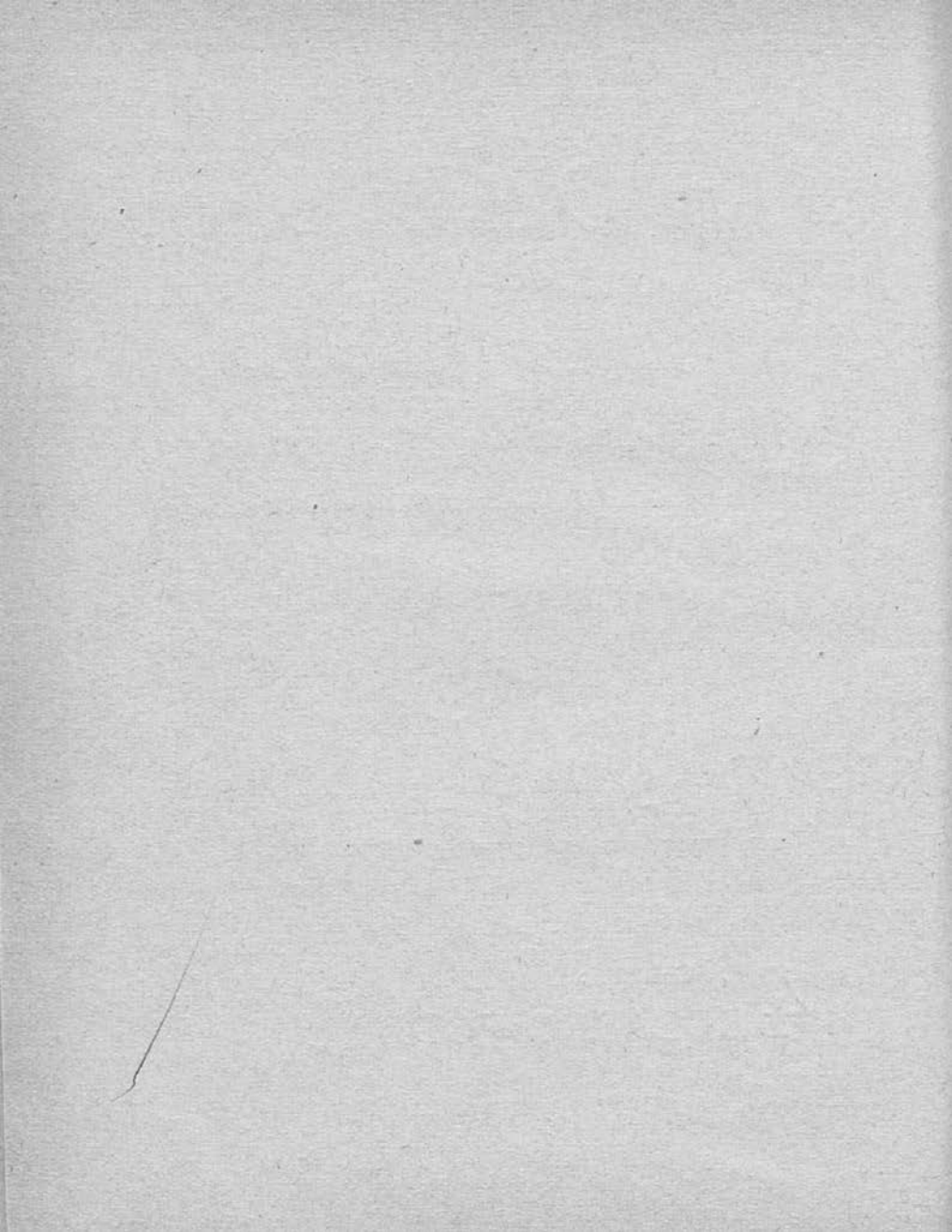
Narodnega gledališča v Ljubljani

1939-40

DRAMA

4 E. SCHRIEBE:
KOZAREC VODE

Din 2:50

E. SCRIBE:

KOZAREC VODE

PREMIERA 7. OKTOBRA 1939

E. Scribe je pet desetletij gospodaril na francoskih odrih. Bil je dramatik, komediograf in zelo uspešen libretist. Bil je osrednji komediograf pariškega občinstva pod »meščanskim kraljem« Louisom Filipom, nato pa marsikaterega gledalstva v prenekateri državi. Zaslужil si je z gledališčem lepo premoženje in na njegovi hiši na deželi je stal napis, ki se je glasil nekako takole: »Ta dom mi je dalo gledališče. Popotnik, ki greš mimo, hvala ti, morda si tudi ti prispeval svoj del zanj.« Pri njegovi plodovitosti ni ta gmotni uspeh niti v tistih časih nič čudnega, zakaj sam in z nekaterimi sodelavci je Scribe dovršil kakih štiristo iger.

Osnova vsega njegovega dela je bilo prepričanje: komedija je igra in samo igra. Prenešeno v svet sprejemajočega, se to geslo glasi: komedija je zabava. Njene naloge: vzbuditi zanimanje, ga razpihati, pritirati do viška, nato pa skladno utešiti. To je vse, kar je potrebno za zabavo. Takemu avtorju ni ne za skrivnosti človeškega

srca, ne za notranje bolezni, ki se jim smejemo, da bi jih ozdravili, gre mu za zanimanje, ki ga spremlja lagoden, zadovoljen smehljaj.

Komedija »Kozarec vode« je tipično Scribovo delo in spada med njegove najboljše igre, če ni nemara celo prva izmed njih. Je to zgodovinska komedija z izvrstno zamišljeno, sijajno zapleteno in razpleteno intrigo na dvoru angleške kraljice Ane, sodobnice sončnega kralja. Blesteče zamotana in razmotana igra, toda tudi nič več kot to. Osebe, ki nastopajo in delujejo v nji, so lutke z rahlo naznačenimi obrazi, komaj sence osebnosti, celo najizrazitejše med njimi. Intriga sama pa je resnično duhovita, prava igra je, odlična, vnaprej preračunana in tudi kakor v naprej domenjena šahovska partija, pri kateri opazovalcu ni treba ne umstvenega ne razburljivega ali vznemirljivega sočustvovanja.

Zaključne besede, ki jih govori veliki režiser teh dogodkov, za trenutek razgrnejo paznemu gledalcu možnosti, ki jih je Scribe pri tem delu imel. Ko je vozal dvorskih spletk razmotan, pravi njihov glavni akter: »Vojvodinja odstavljena, jaz minister, Evropa — pomirjena, in vse to zaradi kozarca vode!« Tehtnejši avtor bi dal delu, ki se konča s takimi besedami, drugačne poudarke. Zapletel bi namestu intrige dogodke, namestu lutk bi postavil na oder osebnosti, v katerih bi se kopičila zgodovinska volja. Iz te snovi pa bi komaj ustvaril komedijo; a če bi jo, bi bila rezka, satirična in vznemirljiva. Posvetil bi v temo.

Scribe pa je hotel zabavati. Njegov zaključek je zadnja, še za las duhovitejša poslastica, ki se ji še brezskrbno zasmeeš, preden se posloviš od gledališča. Izbral si je brezskrbno nalogo, razgibal svoje lutke, da veselo in živahno drse po odru, se lahko ljubijo, lahko sovražijo, spletkarijo druga zoper drugo, skratka lahko se igrajo, da nas zabavajo.

J. Vidmar.

Scribe

(1791—1861)

Na koncu 18. stoletja komedija propada. Beaumachais-ovega smeha je konec, še manj pa je najti Molièrove globine. Veseloigra se spreobrača v vaudeville in skuša vzbujati zanimanje ali smeh z uvajanjem svojevrstnih intrig ali z besednimi dovtipi, s tipi in situacijami. Če se loti nravi in hoče bičati napake svojega časa, postane površna, siromašna, vulgarna in kdaj pa kdaj nezrela. Od Diderotjerevega hotenja ni ostalo veliko drugega kot tako zvana »mešana komedija«, v kateri se ganljivi in patetični prizori vrste za zabavnimi. Ljudje, ki v tem času pišejo v stihih za Francosko komedijo, so ostali pri tej obliki.

18. stoletje je poznalo neke vrste zgodovinsko komedijo; ta se v prvi polovici 19. stoletja razbohoti, zlasti pod vplivom romantičnega gibanja in »spominov« ter »kronik«, ki so takrat izhajali v velikem številu in obnavljali zgodovino. Celo vaudeville si je prisvojil neverjetno množico zgodovinskih osebnosti in anekdotične ter zabavne igre so si osvojile, včasih pa tudi prekosile nenavadno domišljijo, ki je gospodovala v romantični drami.

Komedija najbrže ni posebno mikala romantikov. Bili so premračnega duha in so preresno mislili o svojem poslanstvu ter o svojem trpljenju. Dumas se je vrnil k nji šele, ko se je njegova vročica iz leta 1830. polegla in ko se je spet sprijaznil s svojim naturelom, z naturelom dobričine, ki rad pripoveduje zgodbe, in s svojim gledališkim temperamentom, zaradi katerega je priznaval vse prijeme, ki lahko izvabijo smeh in solze. Edini Musset je dal komedijo, ki jo lahko imenujemo romantično; Dumas-ova ni bila druga kakor razširjen vaudeville ali ponižana drama, kakor kdo hoče, in to po formulah ter po receptih Scriba.

Scribe, — to je véliko ime kómičnega gledališča v prvi polovici stoletja. S svojo neutrudno plodovitostjo je petdeset let (1811—1861) preplavaljaval vse odre. Kot redni dobavitelj »Gimnazija« od njegove ustanovitve in kot često čaščeni avtor v Francoski komediji je nudil meščanstvu natančno tisti užitek in ideal, kot ga je zahtevalo. Gledalo je samo sebe v njegovih igrah, v katerih ni nič begalo njegove inteligence.

Scribe je artist: predvsem v tem smislu, da njegove dramske kombinacije nimajo nobenega drugega namena kakor same v sebi. Zanj je gledališče umetnost, ki je sama sebi namen. Ni mu treba ne misli ne poezije ne stila: zadosti je, da je igra dobro zgrajena. Rokodelstvo in tehnika sta zanj vse. Obvlada ju mojstrsko. Dejstva in značaji so zanj samo kolesje, iz katerega sestavlja svoj stroj: ni mu do tega, da bi predstavljal življenje, ne da bi študiral strasti, ne da bi predlagal neko moralo. Naj bodo podatki verni ali krivi, neverjetni ali banalni, Scribe jih sprejme brez pomisleka in nima druge brige z njimi, kakor kako bi jih priravnal, uredil in zvezal, da se bo v pravem trenutku lahko razvil véliki prizor tretjega dejanja in da se bo igra mogla razplesti brez ovir. Njegova nadarjenost je nadarjenost za *pripravo*, če te besede ne razumemo kot moralno pripravo, s pomočjo katere se razodene resnica dramskih učinkov, marveč za priravnavanje dejstev, ki naj nenadoma intrigo zavro.

Sicer pa si odmiselite ta dar, skušajte si ga predstavljati izven teh vandeillskih kombinacij. Bolj bo pust, bolj plitek in bolj površen kakor Picard v svojih komedijah o nraveh. Popoln tip te vrste komedij je »Bitka dam«: podobna je družabnim igriscam, pri katerih je treba najti kakšen skrit predmet. Treba je skriti ali razkriti političnega preganjanca. Ali ga bodo prijeli? Ali ga ne bodo? V tem je vse zanimanje, v dvomljivem izidu, v iskanju, v ugibanju, zakaj nihče se niti ne briga za osebo, ki ni nič drugega kakor mannequin.

Vsi ti menjalničarji, polkovniki, baroni, ki jih je Scribe fabriciral v takem izobilju, so mannequini, ki jih avtor suče, uvaja in odpravlja po zahtevah svoje intrige. In dasi ni tega nameraval, je v te svoje malo pomembne vaudeville vendarle vložil neko moralo. Njegove igre naivno odražajo neki življenjski nazor, namreč nazor avtorja in njegovega občinstva, njih vsakdanje maksime, po katerih so urejali svoje ravnanje in presojali početje drugih. Ta morala je nadvse vulgarno povprečna: zmeraj samo denar, *položaj, karjera, bogastvo*, najnižji ideal pozitivnega uspeha in gmotnega blagostanja, — to je tisto, kar sta Scribe in njegovo občinstvo imenovala pamet. Dobra dota je brezprikoren razlog, da se mlad moški poroči z žensko, ki je ne ljubi. Da mora razdreti neko grešno razmerje, mu povsem odločilno nalaga nevarnost, da bi utegnil škodovati svoji karjeri. Ta razlog ga odvezuje od usmiljenja, rahločutnosti in časti. Človeku se mora priskutiti, če vidi, da mora biti vsako pošteno in dobro in spošljivo dejanje na vsak način poplačano z denarjem, s čedno doto ali pa z lepo dediščino. Scribe bi lahko človeka pripravil do ljubezni za moralne ekscentričnosti romantične strasti...

Po G. Lansonu.

E. Scribe: Kozarec vode

Ta francoska komedija, ki je stara preko sto let, kaže da bo vstopila v ono vrsto gledaliških komadov, ki ne zastarijo nikoli popolnoma... Lahko rečemo, da je ta »Kozarec« iz izredno finega stekla, dobro brušen in negovan, da po tolikih letih še vedno predstavlja vrednoto prve vrste na kredenci v salonu gledaliških komadov.

Današnji čas je na svoj način prav posebno ugoden za uprizoritev tega dela. Tudi danes sede za zelenimi mizami gospodje, tudi danes se vodi velika, urna politika in kosajo se spretni s spretnjšimi ali

morda celo z zvitimi in kar orijentalško navihanimi... Vrše se borbe, vrše se bitke, kri se preliva in zlata reka se pretaka iz ene dežele v drugo, iz enega žepa v drugega... Kdo je režiser teh komedij, kdo je kriv tragedij? O tem ne vemo... in izvedeli ne bomo... V »Kozarcu vode« je pa nakazano, pokazano, seveda v majhnem slogu — svet gre vendar naprej, za vraga!

A sto let biti komedija, ki je zanimiva, zabavna, duhovita, to pa le ni kar tako. Takih komedij ni mnogo... Neki Gogolj je napisal eno o »Revizorju«, neki Shakespeare jih je znal po angleško razdiirati in pa stric Molière jih je sviral in stresal z rokava... O, še par jih je, par španskih in par laških Goldonija, tudi tista o »Razbitem vrču« drži, potem pa stari gadje Aristophanes in njemu sorodni... O, je precejšna ta bratovščina, različna — a večna.

*

Skoraj bi bilo potrebno, dati temu »Kozarcu« podstavek — namreč zgodovinsko ozadje komedije... A zgodovinska ozadja so vselej pusta in dolgočasna in za komedijo ne pomenijo bogsigavedi kaj. Zadeva se godi za časa Ludovika XIV., ki je vladal imenitno Francijo in se pretepal z Angleži. Na Angleškem pa sta bile dve stranki. Ena za (vojno) druga proti (vojni) in še marsičemu. Povsod, v vsaki deželi, so vedno in vselej dve stranki, ena za, druga — proti. V nekaterih deželah je več strank. Ampak to za našo komedijo ni važno. Takrat so v Angliji bili samo dve, ena so »Whigi«, opozicija se imenuje »Toriji«. To je podstavek, vse ostalo za nas ni važno, se razplete in poteka dejanje popolnoma jasno iz situacij, značajev in zapletov... Samo to je stvar teatra... In v »Kozarcu vode« je kar prijetna...

*

Sto let! Kaj vse se je izpremenilo v tako dolgi dobi! Nikjer napisana pravila, kako se pišejo veseloigre so ostala pa še vedno ista.

Sitni in natančni Voltaire je izustil nekoč krilatico: »Piši kakor hočeš, samo dolgočasen ne bodi!« To zveni sicer smelo, a je vsaj glede pisanja gledaliških komadov in pred vsem komedije, živa in neizpodbitna resnica.

Scribe jo v tej svoji petdejski komedije »Kozarec vode ali vzroki in posledice« dokaže blesteče. Glavni junaki komedije, in teh je pet (vseh sodelujočih oseb je tudi pet) se mi zdi, hodijo samo po prstih, tiho in oprezno. Tu pa tam zašelesti svila kraljičinega krila, potem zabrenka ostroga poročnika Mashama in iz raznih kotov dvoran se začuje smeh Bollinbrokov ali pa hehet vojvodinje Marlborough... Med vsem tem tava mlada, neizkušena Abigaila, podobna malo Pepelki... Ob začetku igre je še dekle brez imena, ob koncu igre zmagovalka...

Tudi dvoboju je podobna ta igra. Ne takemu na težke sablje ali sekire, ne, temveč onemu s finimi fleureti... samo tu pa tam se zadenejo konice, jeklo zazveni — dovtip je tu... Dovtip, zmaga in porazi enega od duelantov... Duelanta sta pa vojvodinja in lisjak Bollinbrok... Njih načelo je, danes meni, jutri tebi.

Dejanje v kozarcu hiti in kipi. Le kadar se pripravlja avtor na nov naskok, kadar takorekoč na novo urejuje bataljone, tedaj nastane majhno premirje. Dialog ni samo zabaven in duhovit, temveč ima uklenjeno váse veliko vrlino: neprestano razkriva razmerja osebe do osebe, ki se pa istočasno menja od stavka do stavka.

*

»Kozarec vode« je slovenskemu gledališču dober znanec in naša publika ga je vselej z naslodo sprejela. — Tja v lepe patrijarhalne čase stare Ljubljane spada njegova prva uprizoritev. Borštnik je igral Bollinbroka še na čitalniških deskah. Nekako pred 20 leti se je pojavila komedija spet na našem odru in doživela nepričakovan

uspeh in obilo ponovitev. Ni čudno, saj je igral ranjki Putjata Bollinbroka in ustvaril kot izrazit komedijski igralec nepozaben tip, poln šarma, lahkote in igralske duhovitosti. Njegovo nasprotnico Vojvodinjo je igrala tedaj Boršnikova, a kraljico Šaričeva in mladega Mashama Železnik... Da, da, časi teko, se izpreminjajo — igralci izginejo in po njih ostane samo spomin... Komedijska o kazaru vode, ki si ga želi zaljubljena kraljica — ta pa ostane...

*

O sedANJI uprizoritvi pa pravimo s Shakespearjem: »Mi bi radi vam ugajali sleherni dan!«
Ost.

Prihodnji dramski spored:

Dramsko osebje pripravlja pod vodstvom režiserja Lipaha Sofoklejevo pretresljivo tragedijo *Antigono*. V naslovni vlogi bo nastopila Šaričeva, protiigralca tebanskega kralja Kreona pa bo igral Skrbinšek. Tragedija Antigone je morda najpopolnejša dramska stvaritev velike antike.

Vzporedno s tem klasičnim delom se pričenjajo vaje za moderno salonsko komedijo Fr. Herzega: *Severna lisica*. To je elegantna, rafinirana in čustvena komedija o zvestobi in nezvestobi, ki jo bo vodil O. Šest.

Za prve novembrske dni bo pripravljena tudi že misteriozna, času Vseh svetih ustrezajoča, a vendarle svetska igra italijanskega avtorja Casselle: »*Smrt na dopustu*«.

lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Župančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.